

— III —

El Vinyet

El territori dels voltants de Solsona, format per l'altiplà del Solsonès, és anomenat encara el Vinyet per haver-s'hi conreat la vinya fins que quedà extingida per la plaga de la fil·loxera a la dècada dels 80 del segle passat. Els ceps eren plantats en fileres separades convenientment per tal que el sol donés de ple als costats dels ceps i al mateix temps s'aconseguia una faixa o «feixa» de terra per sembrar-hi cereals. Zamora⁵ ens descriu el Vinyet, contemplat des del Castellvell, amb aquestes paraules: «No puedo ponderar cuan buen efecto hacen a la vista aquellos terrenos, su desigualdad en cañaditas y montañitas allanadas a escalones y, sobre todo, la multitud de filas de cepas con árboles nanos de hueso y algunos nogales en los intermedios, que como dejan fajas de tierra entre ellas forman unos dibujos que asombran, y mil caprichos y entradas y salidas que no se cansa de mirarlas, y es difícil de describirlas». Aquesta és la impressió que experimentà aquest culte i observador rodamón a la vista del Vinyet l'any 1788. La vinya ha desaparegut, mes no el nom del Vinyet, com tampoc els cups o tines de pedra picada a les cases de Solsona que eren propietàries d'alguna vinya per a la fermentació del raïm després d'haver obtingut el most, trepitjant-lo amb els peus en el procés de l'elaboració del vi.

La parcel·lació de la zona dels voltants de Solsona, en contrast amb les grans propietats que la circueixen, fa pensar en el *quintà*, que era el territori dels voltants d'un castell de l'alta edat medieval, cedit pel senyor als habitants que s'establien al seu redós sota el seu senyoriu. El vinyet de Solsona ens mena als orígens de la vila després de la romanització del país.

5. Francisco de ZAMORA. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, p. 145. Documents de Cultura. Curial. Barcelona 1973. Publicat per Ramon Boixareu. En passar per Solsona, hoste del bisbe Lasala, el mes de setembre de 1788, descriu la ciutat que va veure amb minuciosos detalls.

— IV —

Les Partides

Amb el mot «Partida» era designada una part del Vinyet que prenia el nom d'alguna ermita, casa, persona o de qualsevol accident geogràfic que hagués aconseguit popularitat. És el mateix que hem observat en els noms dels carrers de Solsona, amb la diferència que així com les persones o famílies que havien donat el seu nom a un carrer desapareixien, essent substituïdes per altres, els noms de les partides subsistiren per fonamentar-se en ermites, cases o coses duradores. Aquesta toponímia facilitava als notaris la situació d'una finca en els contractes de compra-venda i altres documents. Per aquest motiu els noms de tantes partides del Vinyet no desaparegueren de la documentació fins al segle passat.

Anotem els noms de les següents partides que ens proporciona un capbreu del 1683: Partida de Borina. Partida de Glabades. Partida de l'alzinera dels corredors, que era en la «franquesa del Cortó», de la partida de Glabades. Partida de les Comes. Partida de Serraclara, també de Puiggericó, que afrontava, a tramuntana, amb el camí que anava al molí i amb la cabana dels Frares. Partida de la Ribera, davant de l'església de Solsona. Partida de la Ribera avall. Partida de la Ribera de Lladurs, escrit «La Durs», en la conjunció de les dues riberes de Lladurs i la de l'Olmeda. Partida de Corderroure. Partida de Ribalta. Partida de la Font dels Horts, que era abans de la partida de Ribera avall. Partida de la creu de la imatge, al camí del Miracle.

Endemés d'aquestes hi havia moltes altres partides, d'entre les quals cal esmentar les que prenen el nom de les capelles ermitanes ubicades al Vinyet de les que parlarem seguidament. Abans del 1604 gairebé totes aquestes capelles tenien la seva partida. Des d'aquest any quedaren reduïdes a les quatre: Santa Llúcia, Sant Honorat, Sant Pere Màrtir i Sant Bernat.

Aquesta divisió del Vinyet en quatre partides correspon a l'estructuració territorial que va instaurar-se, als començaments del segle XVII, en la comarca de devoció a la Mare de Déu del Claustre, consistent en quatre barris a la ciutat, quatre partides al

Vinyet i quatre castells a la comarca que apleguen els respectius pobles veïns. Al barri primer, de Sant Miquel, li corresponen la partida de Santa Llúcia i el castell d'Olius; al segon, de Sant Joan, la partida de Sant Honorat i el castell de Lladurs; al tercer, del carrer del Castell, la partida de Sant Pere Màrtir i el Castellvell; i al quart, del carrer de Llobera, la partida de Sant Bernat i el castell de Llobera.

En els costums del poble de Solsona i del Solsonès aquesta divisió territorial quatrimpartita hi ha quedat arrelada pregonament. No solament s'ha fet manifesta la seva eficàcia en les ocasions per les que fou creada, com són les d'acompanyar la imatge de la Patrona del Claustre en solemne processó de pregàries amb motiu d'alguna greu necessitat pública, sinó que ha servit de plataforma per a l'organització d'actes col·lectius de caràcter cívic i social.

— V —

Les capelles ermitanes

SANT BARTOMEU

La partida de Sant Bartomeu, fins al segle passat, avui és la de Sant Honorat. La capella de Sant Bartomeu, desapareguda, apareix en la documentació des del 1401, any en què hi servia d'ermità fra Francesc Soler, el qual el 1416 ven als marmessors de Francesca de Llobera uns patis per edificar-hi l'hospital del seu nom.

L'any 1415 el mercader Berenguer de Fígols deixa un llegat en el seu testament per a «l'obra de Sant Bartomeu i la de Santa Llúcia, de la parròquia de Solsona». Això ens dóna peu per a poder afirmar que durant aquests primers anys del segle xv es construïa quelcom en aquestes dues capelles, ja fos en la mateixa capella, ja fos en la casa annexa per a l'ermità que en tenia cura, ja es tractés d'alguna reparació.

L'ermità de Sant Bartomeu no era la mateixa persona que hi deia missa algunes vegades. El primer era un laic, que tenia el tractament de «fra»; el segon, era un beneficiat. L'any 1566

n'era Francesc Viladebages, que prengué col·lació del benefici en la mateixa capella ermitana; el 1596 n'era Mn. Bernat Sociats.

L'any 1630 registrem una anècdota que ens revela la situació jurídica d'aquesta ermita i, al mateix temps, el corrent d'eremitisme de l'època.⁶ Els cònsols de Solsona es presenten, amb testimoni i notari, al domicili del vicari general, Sancho de Garró, i li demanen llicència perquè Narcís Pau Xarrachs pugui estar-se, com ermità, a Sant Bartomeu. Ells, per ser amos de l'ermita, ja li han donat les claus, després d'haver-lo nomenat. Respon el vicari general que no pot donar la llicència demanada sense haver rebut abans lletres de la cúria de Girona, ja que l'interessat confessa haver servit en una ermita d'aquell bisbat. Afegeix que si no hagués fet el que ha fet, ço és, de «posar-s'hi sense llicència seva i sense urbanitat ni creansa, li hauria donada». Segueix una requesta del síndic contra el vicari general, basada en el perjudici que aquesta negativa causava al dret dels cònsols i en la infàmia que requeia sobre l'ermità, al qual el vicari general commina a eixir de Solsona en el termini de nou hores i del bisbat en el de tres dies, sota pena de galera, en treure'l de la presó en la que l'havia reclòs.⁷

L'any 1664 és reparada la casa de Sant Bartomeu, que, durant la guerra de la Independència va servir de polvorí.

SANTA LLÚCIA

Subsistent. L'any 1291 ja existia la capella. Ferrer de Font, hisendat d'Olius, en el seu testament, datat aquest any, deixa un llegat de VI diners, entre altres ermites, a la de Santa Llúcia. L'any següent, entre les afrontacions d'una vinya que es ven, a la partida de Glabades, consten aquestes dues: «d'una part, amb el camí que va a Cardona i, de la tercera part, amb la carrera per la que es va a Santa Llúcia». — L'any 1306 és Pere de Santjust qui llega dos sous a Santa Llúcia; i el 1412 Laura, muller de Comabella, del mas de Travers, deixa un llegat «per a l'obra de Santa Llúcia». Recordem que aquesta obra és la mateixa per a la que

6. L'any 1593 un tal fra Antoni Guitard, dels ermitans de Sant Agustí, sense permís de ningú havia construït amb fusta i roba vermella una capella davant del portal de Llobera, en un hort, en la que s'hi celebrà una missa. Oberta la informació pertinent, va resultar que un cònsol havia fet la donació de l'hort a l'ermità després d'haver-se'n apoderat fraudulentament.

7. ACS. Carpeta «Ciutat».

el mercader, Berenguer Fígols, fa un llegat, com per a l'obra de Sant Bartomeu. Podria tractar-se de la capella actual, una ampliació de l'anterior. L'any 1419 el beneficiat de Santa Llúcia, Ramon de Junyent, acusa rebut de 400 sous de pensió del censal que ha de pagar-li cada any el clavari de Solsona en nom de la vila, fundadora del benefici.⁸

SANT HONORAT

Subsistent. En desaparèixer l'ermita de Sant Bartomeu, el segle passat, fou elegida l'ermita de Sant Honorat per radicar-hi la partida que era de Sant Bartomeu. Antigament era l'església de Sant Ermengol, citada des del 1164 fins al 1372. Tres anys després, el 1375, ja apareix amb el títol de Sant Honorat.

SANT PERE MÀRTIR

Subsistent. La notícia més antiga que trobem d'aquesta ermita data del 1439. Francesc Castelló ha de pagar cada any 5 sous per a la llàntia de Sant Pere Màrtir. L'any següent apareix el benefici de Sant Pere Màrtir amb la dotació de 10 lliures anyals que han de pagar la universitat i singulars del castell de Freixa.⁹ El terme d'aquest castell afrontava, a migdia, amb la Ribera Salada i al sud-oest, amb el terme del castell d'Oliana.

SANTA EULÀLIA

Desapareguda. Era a l'indret on avui hi funciona una bòbila al camp de cal Sotaterra i on aparegueren les termes romanes de Solsona. Sebastià Fabra, apotecari, l'any 1774 capbreva un hort, clos de parets, que té a la partida de Santa Eulàlia i afronta amb la Ribera de Lladurs, la Ribera de l'Olmeda i el camí de Santa Eulàlia. Aquest camí és anomenat en el mateix capbreu del 1774 «carrer de Santa Eulàlia». És el que mena des de la Ribera de Lladurs a la predita bòbila, entre les parets dels horts. L'any 1550 el tros de terra d'horts que fa angle en la cruïlla de les Riberes de Lladurs i de l'Olmeda, és anomenat «Junyents de Santa Eulàlia», que afrontaven, a sol ixent, amb el camí de Santa Eulàlia.

8. Totes aquestes notícies són tretes de l'ACS, pergamins.

9. ACS. Ms. núm. 6.

Aquesta capella és citada des del 1013 fins al segle XVIII.

SANT GERVÉS

Desapareguda. Era l'ermita situada al cim del turó avui dit de Sant Giribets. El nom original era el de Sant Gervasi, que, per corrupció, esdevingué de Sant Gervès i Sant Giribets. És la capella que trobem citada més antigament, des del 923, amb el nom de Sant Gervasi.¹⁰ L'any 1660 ja s'havia corromput el mot original. Una vinya, capbrevada aquest any, està situada a la «partida de Sant Gervès» i afronta amb el camí que va a Sant Bartomeu.

SANTA MAGDALENA

Subsistent. Situada a prop del cementiri, davant del seu angle nord-oest. La trobem citada els anys 1666 i 1673, afronta amb el camí del molí dels Cups i el camí d'Olius, respectivament.

SANT TOMÀS

Desapareguda. La trobem citada l'any 1550; dóna el seu nom a una partida, la qual, per les afrontacions del capbreu, havia d'ésser al cantó esquerre, pujant, de la Ribera de Lladurs i a l'indret de Mascaró.

LA PIETAT

Desapareguda. Estava situada a prop de la cruïlla de les carreteres de Torà i de Santcliments, a l'indret on es bifurcaven els dos camins que anaven, el de l'esquerra, al Miracle i a Cardona i, el de la dreta, a la Canal.

SANT BERNAT

Subsistent. Citada l'any 1774.

10. ACS. Pergamins.

SANT MAGÍ

Desapareguda. Estava situada al turó de Sant Magí, que era el del seminari actual. Citada l'any 1774.

SANTA COLOMA

Subsistent. Citada des del 1291.

— VI —

Toponímia

Sota el nom dels llocs dels voltants de Solsona que apareixen en la documentació estudiada hi posem l'any de la cita, seguint un ordre cronològic.

PLA DE PROVÀNCIA

997. El pla dels peus de la costa del Castellvell, cantó de migdia. Provància era una dama casada amb Goltret, propietària d'aquest pla que va perpetuar el seu nom. Aquest matrimoni era ja mort l'any 997. Llurs fills fan un donatiu a Santa Maria de la Seu d'Urgell pel bé de llurs ànimes.¹¹

EL VALL

1035. Aquest any apareix «El Vall de Santa Maria» a prop del Riu Negre, com ja hem vist en el capítol sobre l'evolució urbana de Solsona. L'any 1118 apareix «El Vall», sense denominatiu, que no és el de Santa Maria. Aquest any són venudes al Monestir unes terres «que són al Vall de Santa Maria i altres llocs», les quals afronten:

11. *Id.*

«a sol ixent, amb Sant Gervasi [Sant Giribets]; a migdia, amb l'església de Santa Maria; a ponent, amb el lloc anomenat Paradís i amb el lloc que en diuen El Vall; i a tramuntana, amb Les Tortelles».

L'any 1133 un document diu que «El Vall» és a sota del castell de Solsona.

LES TORTELLES

1056. Era una ampla zona que s'estenia entre el terme de Torra d'En Dac, el del castell de Lladurs, la rasa de Rotxés i el terme del castell de Solsona, sense poder-se'n precisar els límits. El Monestir hi tenia un mas, que en deien també «Mas de les Tortelles». Aquest topònim subsisteix fins al segle XIX.

PARADÍS

1058. Zona indeterminada, citada sovint, que estava situada entre el Pla de Provància, quarter actual de la Guàrdia Civil, i l'indret en el que actualment comença la carretera de Santcliments en la seva conjunció amb la de Torà. L'any 1689 encara trobem la «Partida del Paradís».

AL UDIA

1058. També «Aludia». Indret indeterminat de vora la Ribera i del camí del seu cosat. Serà l'únic vestigi que la dominació sarraïna va deixar-nos en la toponímia d'aquest país?

CASTELL D'ALTERACS

1072. Era a la Costa del Bou, a sota Rotxés. El seu terrenat col·lindava amb terres de Santa Maria de Solsona, de molt a prop de la ciutat. La rasa de Rotxés era «el riu d'Alteracs».

EL TOLL D'ESCARIBOT

1304. A la ribera de Lladurs. Hi havia també «La Partida d'Escaribot», que prenia el nom del toll, que comprenia la zona d'entre la ribera de Lladurs i Mascaró.

L'ESTANY

1439. Apareix sovint «el lloc anomenat Stany» i també «Estanyer», nom de persona. En aquest lloc, que afronta amb la Ribera, hi havia el Molí. Seria anomenada amb aquest nom la bassa de la presa?

TORRENT DE SAÏA

1440. Era la rasa de l'Hospital, avui desapareguda. El nom va perdurar fins al segle passat.

PAMPANADUR

1444. Lloc situat a prop de Mascaró i de la partida d'Escaribot.

EL PLA D'EN PEGUIM

1444. Aquest any se'n diu «Pla d'En P. Guim»; en 1469, «Pla d'En Pe. Guim», per esdevenir després «Pla d'En Peguim», ço és, d'En Pere Guim. Era el pla que s'estén a sota de la costa del Castellvell al cantó de sol ixent. La corrupció d'aquest Peguim en la parla popular pot haver donat lloc a l'actual «Caïm», Torre del Caïm.

LA CREU BLANCA

1474. En un capbreu del 1150 apareix «La Partida de Pau Beneit, àlias de la Creu Blanca». Hem vist en l'acta de consagració del temple de Santa Maria de Solsona, del 1163, les quatre creus que delimitaven la zona d'immunitat que li fou concedida i que eren: la del lloc anomenat Comes (creu de Sant Joan); la del Camp Rodó (la del Camp); la de les Tortelles, que serà la Creu Blanca; i la del mas Aguader, que no podem identificar, al cantó de migdia.

LA TRILLA

1444. «Part dita La Trilla». Cal suposar que es tracta de l'era del Monestir, situada a l'hort de Palau, cantó dels Tints, de la que es parla ja en documents del segle XI.

LA CALETA

1469. Lloc situat al camí d'anar a Cardona.

LES CASULES

1474. Lloc situat al vinyet de Solsona, delmari d'Olius.

EL TOSSAL

1527. El que s'alça al costat de l'església del Cor de Maria. Més tard es dirà «El Tossal d'En Vern», des del qual els carlins bombardejaren el convent de les Monges en el que s'hi refugiaren els lliberals, en la primera guerra carlina, per obligar-los a la rendició.

EL RACÓ DE LES MENTIDES

1695. Indret entre els horts del Vall.

GAT ENREULAT

1696. Lloc a prop del Coll de Gilabertó.

ELS LLAMENONS

1774. Lloc situat a prop de la muntanya de Sant Bartomeu i també de la Partida de Les Tortelles.

FONTS

La Font del Gorg, 1444, que en 1461 ja es diu, com avui, «La Font del Corp». — La Font dels Horts, 1444. — La Font de Mirabella, 1424 (La Mare de la Font). — La Font Freda, 1438. — La Font de Ribalta, 1584. — La Font dels Frares, 1750.

Aquesta llista és la d'alguns, no de tots els topònims dels llocs dels voltants de Solsona. Al llarg d'aquesta història n'han aparegut altres, no repetits aquí.